

Гмыря А. А., аспірант кафедри історії, НТУУ КПІ
(Україна, Київ), gmyria@bk.ru

Реализация центральными органами управления Украины государственной экономической стратегии (2000–2014 гг.)

Рассмотрены основные цели и приоритеты развития экономики Украины в период 2000–2014 гг., заложенные в программах стратегического планирования. Определены основные направления государственной политики и приведены показатели экономического развития страны в рассматриваемый период. Также осуществлен сравнительный анализ соответствия стратегических целей и приоритетов деятельности правительства по вопросам развития экономического сектора.

Констатируется, что большинство целей и задач развития экономики, намеченные в течение 2000–2014 гг., не были выполнены. Выявлены внешние и внутренние факторы повлиявшие на невыполнение поставленных целей стратегии экономического развития, является целью этой статьи.

Установлено, что именно проблема недооценки меняющихся внешнеэкономических условий, собственных резервов и достаточно оптимистический характер прогнозов, обусловили почти полную противоположность результатов выполнения принятых стратегических программ. Отмечено, что недооценка ситуации и отсутствие четкой стратегии выхода экономики из кризисного состояния нивелирует положительные прогнозы стратегических программ.

Ключевые слова: стратегическое управление, развитие экономического сектора, планирование работы правительства, стратегии экономического развития.

* * *

УДК 634.8(477.44)

Головко О. М.,
аспірант відділу «Український етнологічний центр»,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та
етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії
наук України (Україна, Київ), holovko90@gmail.com

**ВИНОГРАДАРСТВО НА ПОДІЛЬСЬКОМУ УЗБЕРЕЖЖІ
ДНІСТРА: РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ТА УКРАЇНСЬКО–
МОЛДОВСЬКІ ГОСПОДАРСЬКІ КОНТАКТИ**

Вивчено виноградарство як традиційне господарське заняття населення Подільського Придністров'я. Дослідження базується на працях дослідників, архівних, речових джерелах та матеріалах етнографічних експедицій 2013–2014 рр. у Могилів-Подільський, Ямпільський та Піщанський райони Вінницької області. Метою дослідження є відстеження регіональної специфіки галузі із врахуванням впливу господарських контактів місцевих українців із молдованами на її розвиток.

У публікації здійснено аналіз історіографії проблеми, подано стислу характеристику розвитку галузі впродовж кінця XIX – початку XXI ст., розглянуто специфіку закладення та обробітку виноградників, висвітлено агротехнічні методи захисту лози, а також шляхи реалізації продукції виноградарства. У висновках визначено основні фактори розвитку виноградарства у регіоні, акцентовано увагу на ролі українсько–молдовських господарських зв'язків, окреслено перспективні напрямки подальших досліджень проблеми.

Ключові слова: традиційні господарські заняття, виноградарство, подільське узбережжя Дністра, українсько–молдовські господарські контакти.

Територія Середнього Придністров'я є давньою етноконтактною зоною, де з молдованами взаємодіють українці Поділля. Втім, в українській етнології цей регіон рідко ставав об'єктом спеціального вивчення, а більшість фахівців зосереджувалися Буковинському та Південнобессарабському порубіжжях. Водночас ігнорування матеріальної та традиційно–побутової специфіки Середнього Придністров'я, а також значення міжетнічних взаємовпливів та господарських контактів у її формуванні, унеможливило цілісний історико–етнографічний погляд на прикордоння.

Одним із найбільш репрезентативних, проте маловивчених занять населення подільського узбережжя Дністра є виноградарство. Тож у даному дослідженні ми спробуємо заповнити цю лакуну в етнологічних знаннях новими фактами, що ґрунтуються на польових записях

автора, зроблених у ході етнографічних експедицій¹, а також архівних та речових джерел.

Метою даної статті є розгляд особливостей виноградарства на подільському узбережжі Дністра протягом кінця XIX – початку XXI ст. У процесі дослідження буде проаналізовано дані щодо виноградарства у кінці XIX ст., зміни його розвитку у радянський час та на сучасному етапі, простежено процеси закладання й обробітку виноградників, схарактеризовано збір урожаю, напрямки збуту продукції, у висновках буде визначено регіональну специфіку галузі та вплив на неї господарських контактів із сусідньою Бессарабією.

Історіографія вивчення виноградарства у регіоні

Дослідження виноградарства на українських теренах розпочались у II половині XIX ст., коли об'єктами аналізу стали господарські особливості Криму та півдня Бессарабії. Натомість виноградарські традиції південних районів Поділля довгий час залишалися поза увагою науковців, про що свідчить відсутність спеціальних досліджень. Перші спроби окреслення господарської специфіки регіону містяться в історико–статистичній розвідці В. Гульдмана, опублікованій наприкінці XIX ст. У ній знаходимо числові показники розвитку виноградарства у придністровських селах Могилівського, Ямпільського, Ольгопільського та Балтського повітів Подільської губернії, зокрема дані про площі виноградників, кількість посаджених кущів, перелік культивованих сортів, інформацію про об'єми виробництва вина тощо [1]. Повніші дані про площу насаджень за повітами, сортовий матеріал, особливості закладення та обробітку виноградників, способи зберігання та шляхи реалізації продукції наводить М. Баллас у шеститомній узагальнюючій праці «Виноробство у Росії» (1895–1903 рр.), де Подільська губернія представлена окремим розділом п'ятого тому [2].

Крім того, на початку XX ст. співробітниками Подільського єпархіального історико–статистичного комітету під час збору інформації про приходи і церкви губернії було побіжно зафіксовано поширення виноградників у населених пунктах регіону. В опублікованій праці за редакцією Ю. Сицінського подано дані про виноградарство у поселеннях Лядова, Нагор'яни, Садківці Могилівського повіту та Кам'янка, Подойма, Подоймиця Ольгопільського повіту (нині – територія незвіданої Придністровської Молдавської республіки) [3].

Особливості подільського виноградарства у радянський час практично не досліджувалися. Важливим джерелом до вивчення теми цього періоду можемо назвати лише матеріали обстеження виноградників, яке було проведено Могилів–Подільським окружним земельним відділом у 1927–1928 рр. Ці дані містяться у Державному архіві Вінницької області (далі – ДАВіО). Звітна документація відділу має вигляд заповнених вручну бланків із вдрукованим переліком питань, що складається з наступних блоків: «Загальні відомості», «Відомості про посадковий матеріал», «Закладання виноградників», «Хвороби», «Врожай», «Збут винограду» та «Оренда виноградників». Цікаво, що більшість із досліджених пунктів виноградарства становили придністровські

¹ Протягом 2013–2014 рр. автором було обстежено 43 населені пункти Могилів–Подільського, Ямпільського та Піщанського районів Вінницької області.

поселення, де проживав значний відсоток молдовського населення [4]. Наприклад, великі виноградники зафіксовані у містечках Могилів–Подільський, Ямпіль, Яруга та Яришів, а також у селах Бронниця, Садківці, Суботівка, Михайлівка, Флеминда, Біла, Пороги, Цекинівка, Велика Кісниця та ін.

Подальшого вивчення виноградарство у регіоні набуло лише наприкінці 1970–х рр., зокрема, у монографії молдовського етнографа М. Демченка «Виноградарство та виноробство Молдови у ХІХ – початку ХХ ст.» [5]. У даній праці поряд із основними даними про господарську специфіку Бессарабії, у якості компаративного матеріалу автор наводить факти про особливості галузі на суміжних територіях, у т.ч. на подільському узбережжі Дністра. Дослідник фіксує побутування серед українців та молдован подібних агротехнічних процедур, інструментів, хімічних засобів захисту лози від шкідників, способів виробництва вина та умов його зберігання тощо.

У сучасній українській історіографії деякі аспекти проблеми розглядаються В. Тучинським [6]. Досліджуючи особливості господарських занять, промислів, ремесел та духовної культури молдован півдня України, автор аналізує специфіку обробітку виноградників та обсяги виноробства в Ольгопільському та Балтському повітах Подільської губернії, простежує вплив міграційного фактору (переселень молдован упродовж ХІХ ст.) на збільшення площ виноградників та виробництва вина у південних повітах краю. Важливі дані про виноградарство у колишньому Балтському повіті наводить також В. Кожухар [7]. Розглядаючи особливості матеріальної культури та господарства населення с. Воронково (нині – Рибницького району незвіданої Придністровської Молдовської республіки), автор фіксує способи закладання виноградників, описує необхідний реманент для обробітку насаджень та особливості виготовлення вина.

З історії подільського виноградарства

Згідно зі свідченнями респондентів та місцевих краєзнавців, витоки виноградарства на півдні Поділля пов'язані з родиною Вітгенштейнів, котрі мали маєтки на подільському узбережжі Дністра, зокрема у м. Могилів–Подільський, м. Кам'янка та с. Бронниця. Князь П. Х. Вітгенштейн у 1829 р. вперше посадив у своїх володіннях виноградники з європейськими сортами [8, с. 8], а також запросив іноземних виноградарів, які навчили місцеве населення догляду за культурою. Як вказує наш респондент Михайло Дмитрович Калініченко, 1934 р.н., «мої батьки ще говорили про те, що тут, в Ярузі [сусіднє село. – О. Г.], значіт, виноград узявся з Франції. І от, з Франції люди, я не знаю, як їх назвати, бізнесмени чи хто вони там, приїжджали сюди і питали людей, хто согласен здати свій приусадебний участок для експеримента. Вони самі безплатно, без нічого, беруть цей участок города і засаджують, звідти привозять виноград, засаджують свій виноград. І його обробляли до врожайності вже, коли цей вже виноград начав давати врожай. Коли вже він начав давати урожай – вони проінструктували цього хазяїна, в кого взяли цей участок, і дали дальше його робити, обробляти» [9].

Отже, перші насадження винограду у регіоні з'явилися у поміщицьких володіннях, але з часом його культивування перейняли селянські господарства, а також жителі повітових центрів. За статистичними

даними В. Гульдмана, в Ольгопільському повіті поряд із 3–ма приватними виноградниками було 129 селянських, у Могилівському – 26 та 6, у Ямпільському – 5 та 89 відповідно. Загальна площа земель під виноградниками у зазначених трьох повітах становила 320 десятин (приблизно 350 га)¹, на яких було висаджено близько 600 тис. кущів. У 1887 р. ці виноградники дали майже 18550 відер вина [1, с. 153].

За архівними даними, у 1893–1909 рр. відбулося скорочення площ під виноградниками, оскільки більшість кущів загинула від філоксери (комаха, які пошкоджують листя і кореневу систему винограду). Наприклад, у містечку Яруга, одному із центрів подільського виноградарства, за цей час було втрачено близько 58 десятин (63 га) насаджень [4, арк. 64]. Відновлення ділянок під культурою на рубежі ХІХ–ХХ ст. відбувалося поступово, а літражі виробленого вина не досягали попередніх значень. Як вказує місцевий дописувач до енциклопедичного словника Брокгауза та Ейфрона П. Тутковський, станом на 1902 р. із придністровських виноградників Ямпільського повіту було отримано лише 2800 відер вина [10], що майже у 4 рази менше, ніж у 1887 р. [1, с. 153].

Наступним періодом зменшення кількості ділянок були 1917–1923 рр., що, очевидно, пов'язано із соціально–економічними наслідками громадянської війни, а також повторним ураженням площ філоксерою [4, арк. 130]. Упродовж 1920–х рр. спостерігалась тенденція до відновлення виноградників. Зокрема, у 1927 р. у с. В. Кісниця із 230 десятин (251 га) 132,75 (145 га) було посаджено за останні сім років [4, арк. 106]. Як вказують інспектори Могилів–Подільського земельного відділу, розширення виноградних ділянок у цей час було зумовлено усвідомленням місцевими жителями прибутковості їхнього утримання. Однак подальший розвиток галузі стримувала недостатність коштів для придбання посадкового матеріалу [4, арк. 13].

Суттєві корективи у розвиток виноградарства було зроблено у ході колективізації придністровських сіл. У деяких населених пунктах під час організації колгоспів було враховано досвід традиційних господарських занять місцевого селянства, про що свідчив садівничо–виноградарський профіль цих господарств. Опитані респонденти згадують, що великі колгоспні насадження виноградників були у селах Козлів, Кремінне, Суботівка, Яруга, Михайлівка, Пороги, Придністриянське, Цекинівка, В. Кісниця та ін., що наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. були найбільшими виноградарськими центрами. Вагомість вирощування винограду розуміло місцеве керівництво, що підтверджує наш респондент Анатолій Степанович Поліщук, 1931 р.н.: «секретар обкома партії був Рибаченко, покійний вже, каже, що ми в Могилів–Подільськім створимо подільський Крим, у виноградниках» [11]. Показовими впродовж 1950–70–х рр. були два колективних господарства у селі Яруга (українське та єврейське), що спеціалізувалися на виноградарстві, маючи хороший від цього прибуток (перше у радянський час було мільйонером, друге – мільярдером) [12]. Кінець колгоспному виноградарству у 1980–х рр. поклала антиалкогольна кампанія, коли колгоспи, за умов відсутності збуту вина та ягід, були змушені вирубувати насадження.

¹ Тут і далі у дужках зазначаємо сучасні метричні величини.

Попри окремі здобутки у колгоспному виноградарстві, присадибне культивування винограду у більшості сіл Подільського Придністров'я поступово занепадало. Як свідчать інформанти, однією з причин цього стало післявоєнне подвірне оподаткування фруктових дерев та винограду: «Як вже заступила совєцька власть другий раз, то тоді брали налоги за кожну деревину» [13]. Тому господарі, вбачаючи нерентабельним утримання великих виноградників, вирощували біля дому лише по кілька кущів культури. У поодиноких випадках у користуванні селян перебували присадибні виноградники 1920-х років закладення, що залишилися у спадок від батьків [14].

У сучасних умовах спостерігаємо поступове відновлення традиції вирощування винограду у колишніх її центрах – с. Яруга, Михайлівка, Цекинівка та В. Кісниця. Зі слів респондентів, місцеві жителі цих сіл доглядають виноградники, де висаджено 150–500 кущів культурних сортів, а також виробляють вино для власного споживання і частково на продаж [15–17]. Крім того, задля збереження подільської специфіки цього заняття триває робота зі збору експонатів до нещодавно створеного Музею виноградарства та виноробства у с. Суботівка Могилів-Подільського району.

Таким чином, наведений короткий історичний зріз свідчить про понад двохсотлітній досвід вирощування винограду на подільській частині українсько-молдовського пограниччя, де виноградарство поряд із землеробством та скотарством займало вагомe місце у комплексі господарських занять населення. Тому виноградарські традиції краю потребують детальнішого аналізу, зокрема вивчення особливостей закладення та обробітку площ під культурою, переробки та збуту урожаю.

Закладення та обробіток виноградників

Враховуючи специфіку ландшафтно-кліматичних умов краю, закладення господарями ділянок під виноградники відбувалося на пересіченій місцевості, зокрема на південних, південно-західних схилах пагорбів або ж безпосередньо у долині р. Дністер, тобто на ділянках, що відносилися до так званих «незручних» угідь [2, с. 18]. Дана процедура здійснювалася переважно восени. Оптимальним способом обробітку кам'янистого ґрунту на виноградниках півдня Поділля та Бессарабії був перевал (плантаж) [5, с. 38]. Цей метод дозволяв підвищити врожайність культури шляхом глибокого скопування землі (50–70 см) та переміщення найбільш родючого шару у зону кореневої системи винограду, однак вимагав великих затрат фізичної сили та значної кількості робочих рук. Тому, як зазначає респондентка Лідія Михайлівна Хібовська, 1935 р. н., родом із с. Яруга, на двох батькових виноградниках працювали усі члени сім'ї, навіть жінки, займаючись скопуванням ділянки. «Копали канаву на три штики вниз, на три штика лопати: їдну [скибу землі. – О. Г.] скинули, потому йшли, другу скинули, а потому третю скинули. На тій землі аж садили корчіки» [16].

Згідно з бланками обстеження 1927–28 рр., глибина перевалу становила приблизно 12 вершків (53 см), відстань між рядками – 2,5 аршина (178 см), між кущами – теж 2,5 аршина (178 см) [4, арк. 58зв]. За словами Федора Івановича Гервасієва, 1931 р.н., жителя с. Суботівка, ці параметри закладення виноградників впродовж радянського періоду дещо змінилися: «Колись

батьки садили метр восьмидесят на метр восьмидесят: так метр восьмидесят [відстань між рядками. – О. Г.] і между кущами метр восьмидесят. А ми, молодші, по-новому садимо вже, густіше, десь метр шіздисят, отак примірно, щоб площу більше зекономити» [15].

У регіоні співіснувало кілька методів висаджування виноградної лози. Основним способом посадки кущів був ямковий (гніздовий). Він практикувався майже повсюдно, а у деяких селах, зокрема Цекинівка, В. Кісниця, використовувався на 50% культивованих площ [4, арк. 67зв, 106зв]. За свідченнями респондентів, процедура закладення виноградника полягала в тому, що: «гніздо таке робили, туди коров'як з глиною якось він [батько] кидав, клав корчіки, і загортали так» [16]. Іншою технологією, що використовувалася паралельно, було висаджування винограду рівчачками. Відповідно до архівних матеріалів, таким чином було посаджено більшість виноградників у селах Озаринці, Суботівка, Садківці та ін. [4, арк. 19зв, 58зв, 67зв]. У придністровських селах вище за течією річки надавали перевагу рівчачковому закладенню виноградників, а в населених пунктах нижче у межах регіону – гніздовому.

За даними В. Гульдмана, основними сортами, що культивувалися у кінці XIX ст. були низькоякісні «бессарабські», лише у поміщицьких виноградниках (Бронниця, Кам'янка, Яруга та ін.) висаджували кримські та європейські культурні аналоги, зокрема бордоські, бургундські тощо [1, с. 151]. Превалювання культурного винограду у присадибних господарствах місцевих селян спостерігаємо лише із 1920-х рр. З цього часу маємо відомості про асортимент сортів, що зафіксований інспекторами Могилів-Подільського окружного земельного відділу. За результатами обстеження, на більшості площ найчастіше вирощувалися такі сорти, як шасла, аліготе, сенсо, гаме, піно, мускат, родрена, ріслінг тощо [4, арк. 64зв, 127зв].

Зі слів респондентів, більшість вказаних сортів культивувалась і в післявоєнні роки на старих батьківських та колгоспних виноградниках, передовсім мускат та шасла. Нині найпоширенішими в регіоні є столові сорти «Ізабелла», «Дамаська роза», «Молдова», «Кодрянка», «Дойна», «Королева» тощо [15; 17], що є стійкими до хвороб та ушкоджень шкідниками.

Посадковий матеріал у кінці XIX – перших десятиліттях XX ст. доставлявся у найбільші виноградарські центри регіону із Бессарабії та Лівобережного Подністров'я, зокрема із міст Сороки та Кам'янка, а потім поширювався у формі чубуків (живців), гібридів та прямих продуцентів у селянські господарства інших населених пунктів. Ціна на бессарабські саджанці, що необхідні для однієї десятини виноградника, у 1924–1927 рр. коливалася у межах 75–85 крб. за 3400 кущів [4, арк. 64зв].

Із кінця 1920-х рр. місцеві виноградарі навчилися техніки прививання культурного винограду, забезпечивши себе власною лозою для висаджування. Згідно із свідченнями інформантів, прививання відбувалося на базі однолітніх пагонів дикого винограду: «береця одногодня галузка где-то такої дліни [30–40 см. – О. Г.], і на цій же ж лозі прививають культурний виноград, котрий має родити...» [9]. Крім того, у радянський час саджанці можна було придбати на місцевих ринках та у магазинах, що звучило традиційні українсько-молдовські господарські контакти.

Висадивши лозу восени на першому році закладення виноградника, на початку липня наступного року її підв'язували. Подільські виноградари, як і бессарабські, використовували для цього два методи – підв'язку на кілках (тичках) та шпалерну [5, с. 60]. Перший спосіб полягав у тому, що біля кожного «гнізда» забивали дерев'яний кілок, який виконував функцію опори для лози, що розвивалася. Відповідно до матеріалів обстеження 1920–х рр., таким способом користувалися виноградари більшості придністровських сіл. У другому випадку пагони підв'язувалися до спеціального каркасу («шпалери»), виготовленого з дерев'яних або бетонних стовпців з натягнутим між ними сталевим дротом чи шнуром. Цей спосіб був більш ефективним, адже збільшував площу для розростання культури, що у свою чергу сприяло кращій її врожайності, однак був недоступним пересічному господареві через високу вартість матеріалів. Якщо для десятини виноградника у 1927 р. селянин платив 10 крб. за тисячу кілків, то для шпалерного підв'язування він би витратив 12 крб. за 30 пудів дроту, 30 крб. на дерев'яні стовпці або ж 75 крб. на бетонні, тобто приблизно 45–85 крб. [4, арк. 65]. З огляду на це, шпалерна підв'язка використовувалася лише на виноградниках містечок Яруга, Могилів–Подільський та с. Суботівка, якими володіли заможні євреї. Впродовж радянського періоду останній спосіб підв'язки став основним у колективних та присадибних господарствах регіону, а зараз зустрічається на виноградниках повсюдно.

При закладанні виноградників велике значення мало облаштування системи їхнього водопостачання. Фіксації стану виноградництва на подільському узбережжі Дністра кін. XIX – поч. XX ст. не подають про цей аспект жодних відомостей. Відомо, що питання підводу води, поряд із проблемами викопування каміння, засипання ярів та терасування ділянок, стали пріоритетними завданнями для виноградарів тільки у 1920–х рр. Відповідно до архівних матеріалів, даних меліоративних робіт потребувала більшість виноградників регіону.

Деякі успіхи у цьому плані мали господарства заможних селян (куркулів). Зі спогадів інформантки Євфросинії Афанасіївни Рачковської, 1927 р.н., із с. Цекинівка: «в нас тут обочі [схили пагорбів. – О. Г.] до Кісниці, тако берегом погід Дністер обочі – там всьо було, ці куркулі покляли, всьо виноград. І тако, осьдо покляли цей виноград, а тут робили тако, як драбину, туди нижче – знов, і тако – рядками, рядками клали цей виноград. А відти, з горба, робили ярк – відти текла вода і розходилася по тім винограді. Хоть яка засуха була, а вода, нибагато, но всьо время точилась» [17]. Про цей, облаштований неподалік с. Цекинівка, виноградник свідчать також архівні матеріали. Зокрема, з них дізнаємося, що дана ділянка називалася «Новою Швейцарією» і була закладена на американських лозах із дотриманням всіх агротехнічних вимог [18, арк. 34]. Отож, перші спроби терасування виноградників та підводу до них води проводились у 1920–х рр., однак ця практика була знівельована у процесі розкуркулення. Впровадження водопостачання для колгоспних садів та виноградників, як відзначають респонденти, було здійснено лише у післявоєнний час [11].

Утримання виноградника вимагало періодичного обробітку площ, зокрема розпушування і просапування ґрунту у міжряддях. Як показують матеріали обстеження 1920–х рр., просапування проводилося 3–4 рази впродовж

кожного року з метою знищення бур'янів [4, арк. 104]. Це сприяло збереженню поживних речовин та вологи у зоні кореневої системи винограду. Для просапування присадибних виноградників селяни використовували наявний ручний реманент (переважно сапи), у той час, як на колгоспних ділянках культивування міжрядь здійснювала спеціальна техніка. Як вказує Феодосій Захарович Муляр, 1933 р.н., із с. Трибусівка, «даже трактор у нас був такий, виноградний спеціально. КД – це низький трактор, бо ж виноград, буває, садят на схилах, а трактор цей низький, щоб він ни змайнував [не перекинувся. – О. Г.]» [19]. Окрім обробітку міжрядь, щовесни та восени виноград підрізали, видаляючи слабкі пагони, а культурні сорти прикопували на зиму.

Боротьба з шкідниками та хворобами винограду

Європейські сорти винограду, що вирощувалися на більшості виноградників подільського узбережжя Дністра, були вразливими до хвороб та шкідників. Найбільш небезпечним було ураження коріння, пагонів та листя філоксерою. Ця комаха проникла на територію Подільської губернії у 1886 р. із Бессарабії, і впродовж 1890–1920–х рр. кілька разів пошкоджувала місцеві виноградники [10]. Для боротьби з шкідником було здійснено радикальні міри – вирубування інфікованих насаджень і заборону протягом шести років вирощувати на них виноград, що призвело до фактичного занепаду галузі [5, с. 21]. Навіть у 1927–28 рр., коли почалося активне відновлення виноградників, у багатьох населених пунктах Середнього Придністров'я продовжували фіксувати заражені ділянки [4, арк. 130]. Подолати філоксеру вдалося лише шляхом заміни старих сортів на стійкіші до уражень.

Окрім шкідників, виноградники подільського узбережжя Дністра уражали також небезпечні хвороби грибового походження, зокрема оїдіум та мільдю. Оїдіум (місцева назва – попелиця) наносить шкоду зовнішнім частинам листків та пагонів винограду, спричиняючи їхнє засихання та випадання, а також заражає ягоди, формуючи на них численні плями та борошнистий наліт. Головним методом боротьби із оїдіумом, починаючи із 1920–х рр., було опилування винограду порошком із меленої сірки (т.зв. сірчаним цвітом). Воно проводилося навесні, у період цвітіння та напередодні збору урожаю, тобто щонайменше тричі на рік, однак у періоди різкої зміни погодних умов проводилося частіше [4, арк. 134зв]. Нині для боротьби із оїдіумом використовують різноманітні хімічні засоби, які можна придбати у спеціалізованих магазинах.

Хворобу мільдю у регіоні вперше було виявлено наприкінці XIX ст. на європейських саджанцях, завезених на подільські виноградники із Бессарабії [5, с. 20]. Як і оїдіум, мільдю уражає листя та грона винограду, щоправда із внутрішньої сторони: «кидає так грибок з вивороті, з листка, і де він кинув, то вже жовтеньке, як п'ятно. А потом, як ни кропити, то кидает вже на грона, і грона, і зерно згорають, обсипаюця» [15].

Для боротьби із мільдю місцеві виноградари використовували бордоську рідину. Вона являла собою суміш мідного купоросу (місцева назва – «синій камінь») із гашеним вапном та водою. Очевидно, цей засіб увійшов у практику місцевого виноградарства через безпосередні господарські контакти із мешканцями правого берега Дністра, де він активно використовувався.

Згідно зі свідченнями інформантів, змішування інгредієнтів для виготовлення бордоської рідини відбувалося наступним чином: «на відро води – сто грам синього каменя і двісті грам вапна гашеного» [16]. У результаті отримували достатньо густу суміш блакитного кольору. Нею заправляли спеціальні машинки для обприскування, котрі одягали на плечі, і обробляли насадження. Впродовж радянського часу у регіоні набули поширення чавунні машинки німецького та французького виробництва, а у наш час побутують вітчизняні капронові аналоги, що за механізмом дії подібні до обприскувачів картоплі.

Кроплення виноградників у регіоні здійснювалося двічі–тричі кожного року [4, арк. 14зв], а при тривалому чергуванні посушливого і вологого періодів – навіть частіше: «буває, що два, буває, що три, а бувало, що по вісім–дев'ять раз кропили, бо лиш дощ і жара, дощ і жара тако перемежуюця, іспаренія, і всьо, горить він [виноград. – О. Г.]» [15].

З архівних даних дізнаємося про вартість агрохімічних засобів, зокрема мідного купоросу, та необхідну його кількість на одну десятину насаджень у 1920–х рр. На обприскування 1 дес. винограднику витрачалося 3–5 фунтів «синього каменя», ціна якого становила 18–24 крб. Перевівши на сучасні метричні одиниці можемо підрахувати, що на ділянку площею в 1 га необхідно було придбати 1,3–2 кг речовини [4, арк. 65зв], а для середньостатистичного виноградника площею 10–20 соток – 0,2–0,4 кг відповідно. Згідно зі свідченнями інформантів, для одного сезону обприскування місцеві виноградари запасалися щонайменше одним кілограмом «синього каменя» [16].

Зі слів Федора Івановича Гервазієва, 1931 р.н., із с. Суботівка, у післявоєнний час мідний купорос купувався за 15 крб. за мішок і був доступним пересічному господареві, оскільки поставлявся у місцеві колгоспи та магазини райцентрів із Молдови (м. Кам'янка і м. Сороки). Зараз «синій камінь» є у вільному продажі, однак коштує достатньо дорого – понад 2000 грн. за 50 кг [15].

Збір урожаю та реалізація продукції виноградарства

Як свідчать респонденти, виноградник починав повноцінно плодоносити на п'ятому році обробітку, хоча перший збір урожаю «трошечки може бути на третій рік, а потом більше на четвертий, а на п'ятий – повний урожай» [15]. Урожай збирався восени, доспілі грона винограду зривали вручну або зрізали садовими ножицями у спеціальні плетені кошики чи дерев'яні ящики. Згідно з польовими матеріалами М. Демченка, процедура збору винограду була аналогічною як в українців, так і в молдован [5, с. 71].

Статистичні відомості про врожайність виноградників подільського узбережжя Дністра (у пудах на одну десятину) у кінці XIX ст. практично відсутні. Вперше їх було зафіксовано лише у 1920–х рр. Зокрема, у 1925–26 рр. врожайність виноградних насаджень південних районів Поділля коливалась у межах 200–400 пудів винограду на 1 дес., тобто 3200–6400 кг на 1 га [4, арк. 137зв]. Найбільше ягід збирали із виноградників поселень Яруга, Михайлівка, Гальжбіївка, у решті ж пунктів за сезон отримували дещо менше – 120–250 пуд (1920–4000 кг) винограду [4, арк. 80зв].

Зібрана продукція використовувалася як для домашнього ужитку, так і з метою реалізації на місцевих ринках у вигляді ягід чи вина. За даними М. Балласа, у кінці XIX ст. місцеві виноградари Могилівського, Ямпільського та Ольгопільського повітів (м. Могилів–Подільський, м. Ямпіль, сс. Садківці, Флеминда, Подоймиця та ін.) збували виноград виключно у свіжому вигляді на найближчих ринках. У решті виноградарських пунктів увесь урожай перероблявся на вино, яке продавали одразу на місці перекупщикам [2, с. 417].

Господарська спеціалізація виноградарських пунктів Подільського Придністров'я зберігалася і в перших десятиліттях XX ст., щоправда зросли обсяги та географія реалізації продукції. Продаж винограду у вигляді ягід став прерогативою присадибних господарств сіл Кетроси, Біла, Гальжбіївка. Зокрема, за підрахунками інспекторів, у 1927–1928 рр. виноградари с. Кетроси реалізували ягодами понад 70% зібраного урожаю, продаючи його на ринках міст Ямпіль, Могилів–Подільський, Томашпіль, Тульчин, Вінниця [4, арк. 92зв]. Найбільшими центрами виготовлення вина у цей час були поселення Яруга, Краснодоль та Велика Кісниця, де з цією метою переробляли 60–75% зібраного урожаю. Отримане вино вивозилося на найближчі міські ринки у радіусі 30–ти верст (32 км), а найсприятливішими для продажу сезонами були літо та осінь [4, арк. 65зв].

У часи колгоспного виноградарства зібрана продукція реалізовувалася переважно у вигляді вина, яке постачали на винзаводи Вінниччини і в сусідню Молдовську РСР. Як згадує наш респондент Феодосій Захарович Муляр, 1933 р.н., із с. Трибусівка, «везли в Сороки, у Молдавії, там здавали його на завод, це вино» [19]. Із колективних господарств с. Яруга продукція вивозилася залізницею і на більш далекі відстані: «Збували його [вино – О. Г.] у різних городах, по всій Вінницькій області, за Львів, на Черновічській області. В Могильові грузили на поїзд, на платформи, там то всьо діло, і возили аж куда, в Росію возили, аж туди на Север, ну а там реалізували» [9].

Впродовж 1950–1980–х рр. надлишки продукції виноградарства та виноробства селяни продавали також з власних присадибних ділянок. Як свідчать респонденти, реалізацією ягід винограду займалися виноградари сіл Цекинівка, В. Кісниця, Яруга та Садківці, вивозячи їх на ринки найближчих райцентрів: «Продавали ягоди, возили на базар, у Могилів возили і в Шаргород возили. Коні, підвода, було, а потому машини нанімали вже, і так возили, продавали» [16]. Надлишки вина продавалися також на сільських ринках. Зокрема, у с. Яруга: «на базарі стояли лавки, в тому числі лавка, де продавали вино» [12]. У решті придністровських поселень Вінниччини (наприклад, сс. Бронниця, Козлів, Михайлівка, Кременне) вино у радянський час виготовлялося виключно для домашнього вжитку.

Зібрані на сучасних виноградниках ягоди та отримане вино використовуються переважно для домашніх потреб. Продаж надлишку ягід на ринках довколишніх міст (чи вина односельцям) зараз трапляється спорадично і не має комерційного характеру [17]. Як і раніше, попит на вино у регіоні залишається стійким, оскільки цей напій відіграє важливу роль в організації найважливіших родинних та календарних урочистостей.

Таким чином, результати дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

1. Виноградарство як господарське заняття мешканців подільського узбережжя Дністра має понад двохсотлітній досвід. В окремі періоди свого розвитку (зокрема, у кін. XIX – на поч. XX ст.) ця галузь займала значну частку у структурі місцевого господарювання.

2. Розвитку виноградарства у Середньому Придністров'ї сприяли відповідні природно-кліматичні умови та ландшафтні особливості місцевості. Ці фактори визначали специфіку розташування виноградників, принципи їхнього закладення, способи обробітку та терміни збору урожаю.

3. Вхідження культури винограду до традиційних господарських занять подолян відбувалося кількома шляхами. По-перше, місцеві селяни переймали виноградарський досвід від іноземних фахівців, які працювали на поміщицьких виноградниках. По-друге, неабиякий вплив мали господарські відносини із Бессарабією, оскільки звідти надходили так звані «бессарабські» та європейські сорти винограду, а також інгредієнти для бордоської речовини, реманент для обприскування тощо.

4. Господарська взаємодія із Бессарабією на початку подільського виноградарства сприяла закріпленню агротехнічних знань про культуру та її вирощування. Саме завдяки українсько-молдовським етнокультурним контактам у регіоні впроваджувалися плантажне облаштування ділянок, ямкове та рівчакове висаджування лози, кілкова та шпалерна підв'язка кущів тощо.

5. Дана галузь господарювання закріпилася на півдні Поділля завдяки тривалому співжиттю українців і молдован, наявності змішаних населених пунктів. Як показують архівні матеріали, найбільшими виноградарськими центрами краю були саме такі поселення (сс. Цекинівка, В. Кісниця, Кетроси, Яруга).

Перспективними напрямками подальшого вивчення проблеми є розкриття особливостей виноробства у регіоні, фіксація та аналіз звичаїв, пов'язаних із вирощуванням винограду та збором урожаю, відстеження місця і ролі продукції виноградарства у комплексах родинної та календарної обрядовості.

Список використаних джерел

1. Гульдман В. К. Подольская губерния. Опыт географическо-статистического описания / Виктор Карлович Гульдман. – Каменец-Подольск, 1889. – 414 с.
2. Баллас М. К. Виноделие в России / Михаил Константинович Баллас. – СПб.: Издание департамента земледелия, 1899. – 465 с. – (Часть 5: Южная Россия (Бессарабия, Херсонская, Подольская и Екатеринославская губернии).
3. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета: Приходы и церкви Подольской епархии под ред. Е. И. Сецинского. – Каменец-Подольский, 1901. – Вып.9. – 1267 с.
4. Могилев-Подольский окрзмотдел. Сведения о количестве дворов и состоянии виноградарства. 1927–28 pp. // ДАВіО. – Ф.Р-435. – Оп.1. – Спр.38. – 150 арк.
5. Демченко Н. А. Виноградарство и виноделие Молдавии в XIX – начале XX в. (Историко-этнографическое исследование) / Отв. ред. М. А. Пелях. – Кишинев: Штиинца, 1978. – 144 с.
6. Тучинський В. А. Молдавани Півдня України з найдавніших часів до початку XX ст. / Віталій Анатолійович Тучинський. – Вінниця: О. Власюк, 2007. – 220 с.
7. Кожухар В. Г. Матеріальна культура і господарство українців та їх відображення у говірці села Воронкове / В. Г. Кожухар, К. С. Кожухар // Українці Придністров'я (Матеріали етнографічних досліджень). – Одеса: Гермес, 2005. – С.43–82.

8. Колесник В. Бронниці 620 років / Володимир Колесник. – Вінниця, 2008. – 39 с.

9. Записав О. Головко 21 серпня 2013 р. у с. Яруга Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. від Калініченка Михайла Дмитровича, 1934 р.н.

10. Тутковский П. А. Ямполь, город [Электронный ресурс] / Павел Аполлонович Тутковский // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – Режим доступа: https://ru.wikisource.org/wiki/ЭСБЕ/Ямполь,_город.

11. Записав О. Головко 18 липня 2013 р. у с. Козлів Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. від Поліщука Анатолія Степановича, 1931 р.н.

12. Записав О. Головко 21 серпня 2013 р. у с. Яруга Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. від Короленка Володимира Миколайовича, 1950 р.н.

13. Записав О. Головко 20 серпня 2013 р. у с. Довжок Ямпільського р-ну Вінницької обл. від Слущкої Ніни Василівни, 1929 р.н.

14. Записав О. Головко 8 липня 2014 р. у с. Грабарівка Піщанського р-ну Вінницької обл. від Грабарівського Федора Дмитровича, 1930 р.н.

15. Записав О. Головко 22 травня 2014 р. у с. Суботівка Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. від Гервасієва Федора Івановича, 1931 р.н.

16. Записав О. Головко 23 травня 2014 р. у с. Немія Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. від Хібовської Лідії Федорівни, 1935 р.н.

17. Записав О. Головко 18 серпня 2013 р. у с. Цекинівка Ямпільського р-ну Вінницької обл. від Рачковської Єфросинії Афанасіївни, 1927 р.н.

18. Могилев-Подольский окрисполком. Материалы по обследованию деятельности райисполкомов, его отделов и сельсоветов округа. 1925–1926 гг. // ДАВіО. – Ф.Р-489. – Оп.1. – Спр.847. – 367 арк.

19. Записав О. Головко 8 липня 2014 р. у с. Трибусівка Піщанського р-ну Вінницької обл. від Муллара Феодосія Захаровича, 1933 р.н.

References

1. Gul'dman V. K. Podol'skaya guberniya. Opyt geograficheskostatisticheskogo opisaniya / Viktor Karlovich Gul'dman. – Kamenets-Podol'sk, 1889. – 414 s.
2. Ballas M. K. Vinodeliye v Rossii / Mikhail Konstantinovich Ballas. – SPb.: Izdaniye departamenta zemledeliya, 1899. – 465 s. – (Chast' 5: Yuzhnaya Rossiya (Bessarabiya, Khersonskaya, Podol'skaya i Yekaterinoslavskaya gubernii).
3. Trudy Podol'skogo yeparkhial'nogo istoriko-statisticheskogo komiteta: Prikhody i tserkvi Podol'skooy yeparkhii pod red. Ye. I. Setsinskogo. – Kamenets-Podol'skiy, 1901. – Вып.9. – 1267 s.
4. Mogilev-Podol'skiy okrzemotdel. Svedeniya o kolichestve dvorov i sostoyanii vinogradarstva. 1927–28 гг. // ДАВіО. – Ф.Р-435. – Оп.1. – Спр.38. – 150 арк.
5. Demchenko N. A. Vinogradarstvo i vinodeliye Moldavii v 19 – nachale 20 v. (Istoriko-etnograficheskoye issledovaniye) / Отв. ред. М. А. Pelyakh. – Kishinev: Shtiintsa, 1978. – 144 s.
6. Tuchyns'ky V. A. Moldavany Pivdnyia Ukrainyiny z naydavnishykh chasiv do pochatku 20 st. / Vitaliy Anatoliyovych Tuchyns'ky. – Vinnytsya: O. Vlasyuk, 2007. – 220 s.
7. Kozhukhar V. H. Material'na kul'tura i hospodarstvo ukraiyntiv ta yikh vidobrazhennya u hovirtsi sela Voronkove / V. H. Kozhukhar, K. S. Kozhukhar // Ukrayintsi Prydnistrov'ya (Materialy etnohrafichnykh doslidzhen'). – Odesa: Hermes, 2005. – S.43–82.
8. Kolesnyk V. Bronnytsi 620 rokov / Volodymyr Kolesnyk. – Vinnytsya, 2008. – 39 s.
9. Zapysav O. Holovko 21 serpnya 2013 r. u s. Yaruha Mohylyv-Podil's'koho r–nu Vinnyts'koyi obl. vid Kalinichenka Mykhayla Dmytrovycha, 1934 r.n.
10. Tutkovskiy P. A. Yampol', gorod [Elektronnyy resurs] / Pavel Apollonovich Tutkovskiy // Entsiklopedicheskiy slovar' Brokgauza i Yefrona. – Rezhim dostupa: https://ru.wikisource.org/wiki/ЭСБЕ/Ямполь,_город.
11. Zapysav O. Holovko 18 lypnya 2013 r. u s. Kozliv Mohylyv-Podil's'koho r–nu Vinnyts'koyi obl. vid Polishchuka Anatoliya Stepanovycha, 1931 r.n.
12. Zapysav O. Holovko 21 serpnya 2013 r. u s. Yaruha Mohylyv-Podil's'koho r–nu Vinnyts'koyi obl. vid Korolenka Volodymyra Mykolayovycha, 1950 r.n.

13. Zapysav O. Holovko 20 serpnia 2013 r. u s. Dovzhok Yampil's'koho r–nu Vinnyts'koyi obl. vid Sluts'koyi Niny Vasylivny, 1929 r.n.

14. Zapysav O. Holovko 8 lyupnya 2014 r. u s. Hrabarivka Pishchans'koho r–nu Vinnyts'koyi obl. vid Hrabariv's'koho Fedora Dmytrovycha, 1930 r.n.

15. Zapysav O. Holovko 22 travnya 2014 r. u s. Subotivka Mohyliv–Podil's'koho r–nu Vinnyts'koyi obl. vid Hervazyieva Fedora Ivanovycha, 1931 r.n.

16. Zapysav O. Holovko 23 travnya 2014 r. u s. Nemiya Mohyliv–Podil's'koho r–nu Vinnyts'koyi obl. vid Khibov's'koyi Lidy Fedorivny, 1935 r.n.

17. Zapysav O. Holovko 18 serpnia 2013 r. u s. Tsekynivka Yampil's'koho r–nu Vinnyts'koyi obl. vid Rachkov's'koyi Yefrosyniyi Afanasiyivny, 1927 r.n.

18. Mogilev–Podol'skiy okrispolkom. Materialy po obsledovaniyu deyatel'nosti rayispolkomov, yego otdelov i sel'sovetov okruha. 1925–1926 gg. // DAViO. – F.R–489. – Op.1. – Spr.847. – 367 ark.

19. Zapysav O. Holovko 8 lyupnya 2014 r. u s. Trybusivka Pishchans'koho r–nu Vinnyts'koyi obl. vid Mulyara Feodosiya Zakharovycha, 1933 r.n.

Holovko O. M., PhD student of the department «Ukrainian Ethnological Center» of M. T. Rylyskiy Institute of Art, Folklore Studies and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), holovko90@gmail.com

Viticulture in the Podolian Coast of Dniester: the regional specificity and Ukrainian–Moldovan economic contacts

This article deals with the investigation of viticulture as a traditional economic class of population of Podolian Transnistria. The study is based on the papers of researchers, archival, real sources and materials of ethnographic expeditions, which were made in 2013–2014 in Mogilev–Podolsky, Yampolsky and Peschanskii districts of Vinnytsia region. The objective of the research is tracing regional specific of the branch, taking into account the impact of economic contacts with local Ukrainians and Moldovans on its development.

The historiography analysis of problem was implemented, the brief characteristic of the branch development throughout late XIX – early XXI centuries has been described, the specificity of laying and cultivation of vineyards was reviewed, agricultural practices of protect the vines, as well as the realization of products of viticulture, were considered in the paper. Summing up, the main factors of development of the viticulture in the region were identified, the attention was paid to role of the Ukrainian–Moldovan economic relations, and perspective directions for further studying of issue have been defined.

Keywords: traditional economic classes, viticulture, Podolian coast of the Dniester; the Ukrainian–Moldovan economic contacts.

Головко А. Н., аспирант отдела «Украинский этнологический центр», Институт искусствоведения, фольклористики и этнологии им. М. Т. Рильского Национальной Академии наук Украины (Украина, Киев), holovko90@gmail.com

Виноградарство на подольском побережье Днестра: региональная специфика и украинско–молдавские хозяйственные контакты

Изучено виноградарство как традиционное хозяйственное занятие населения Подольского Приднестровья. Исследование базируется на трудах исследователей, архивных, вещественных источниках и материалах этнографических экспедиций 2013–2014 гг. в Могилев–Подольский, Ямпольский и Песчанский районы Винницкой области. Целью исследования является отслеживание региональной специфики отрасли с учётом влияния хозяйственных контактов местных украинцев с молдаванами на ее развитие.

В публикации осуществлён анализ историографии проблемы, подана краткую характеристику развития отрасли на протяжении конца XIX – начала XXI в., рассмотрена специфика заложения и возделывания виноградников, освещены агротехнические методы защиты лозы, а также пути реализации продукции виноградарства. В выводах определено основные факторы развития виноградарства в регионе, акцентировано внимание на роли украинско–молдавских хозяйственных связей, очерчено перспективные направления дальнейших исследований проблемы.

Ключевые слова: традиционные хозяйственные занятия, виноградарство, подольское побережье Днестра, украинско–молдавские хозяйственные контакты.

* * *

УДК - 930:084.1:003

Павленко С. Ф.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент історичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), pavlenko_s_f@ukr.net

ВІЗУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА В СУЧАСНИХ ІСТОРИЧНИХ СТУДІЯХ: ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Розглядаються проблеми виявлення, дослідження та інтерпретації змісту окремих видів візуальних джерел у сучасних вітчизняних історичних студіях.

Ключові слова: історичні студії, візуальні джерела, живопис, стінопис, ікона, фреска, графіка, портрет.

Не дивлячись на те, що теоретичні засади візуальної історії сформувалися порівняно не так давно (упродовж другої половини ХХ ст.), практичний науковий інтерес до вивчення різноманітних груп зображень та історичної інформації, яку вони містять, проявляється у вітчизняній історіографії значно раніше. Передусім, значний вплив на активізацію наукового дослідження візуальних джерел мало видання «Ілюстрованої історії України» М. Грушевського. В передмові до нього вчений писав у лютому 1911 р.: «Ілюстрації давав я тільки самі "автентичні" – знімки з старих портретів, малюнків, гравюр, будинків...; дійсний старовинний предмет вводить сучасного чоловіка в старе жите далеко краще й живійше, ніж довгі описи і всякі новіші фантазії» [1, с. 4].

Цінний приклад використання іконопису для ілюстрації певних соціальних явищ подав М. Василенко на початку 1920-х рр. В біографічній роботі, присвяченій Павлу Полуботку, вчений згадав епізод, пов'язаний не так із самим гетьманом, як із ставленням до нього представників різних верств тогочасного суспільства та історією українського іконопису. Зокрема, він описав події, що сталися в Каменському монастирі на Стародубщині, який був заснований гетьманом І. Самої ловичем, але остаточно впорядкований коштом І. Мазепи, І. Скоропадського та П. Полуботка. Зокрема, дослідник описав, як влітку 1737 р. до монастиря прибули піп Ромацкевич та дяк Федорченко у церковні х справах. Під час огляду монастирської церкви вони побачили ікону Успіння Пресвятої Богородиці, на якій було зображено окрім традиційних канонічних персонажів, також благодійників монастиря І. Мазепу та П. Полуботка. Оглядаючи її Ромацкевич висловив обурення з приводу намальованих на іконі портретів. На що церковний пономар, старенький чернець Тит сказав йому: «Шкода, що тебе не було тоді, коли писався образ, і ти не зробив своїх вказівок, як нам малювати ікони. А взагалі, яке твоє діло?». Повернувшись до Стародуба, Ромацкевич подав донос до полкової канцелярії, але за це його самого ув'язнили й побили різками. Коли він спитав: «За що?», йому відповіли: «Щоб по чужих церквах не нищпорив». Тоді він написав донос до Синоду. Оскільки йшлося про портрети Мазепи і Полуботка, з Петербургу прислали майора Шипова для проведення слідства у цій справі. Опитали представників генеральної старшини, які знали гетьманів особисто, але ніхто так і не зміг впізнати осіб, зображених на іконі. Слідство закінчилося нічим, але все ж таки користь від нього була, оскільки з'ясувалося, що образ малював чернігівський богомаз Яким, а час його створення дізналися, коли ікону зняли зі стіни для огляду. На звороті було зазначено 1716 р. [2, с. 204–206].